

JULIUSZ SŁOWACKI

Mnich

JULIUSZ SŁOWACKI

Mnich

POWIEŚĆ WSCHODNIA

Jeden z braciszków zakonu w klasztorze na górze Sinai w Arabii, trudniący się zwyczajem średnich wieków przepisywaniem dzieł starożytnych pisarzy, na ostatniej karcie przepisanej księgi dodaje następujące słowa.

W samotnej celi w Sinaju klasztorze
Czekam posępny, aż wiek mój przeminie.
Modlę się, patrząc na Czerwone Morze,
Albo na skwarne Arabów pustynie.
Oto jest owoc pracy zakonnika;
Oto na białym księgi pergaminie¹,
Co się na klamry srebrzyste zamyka,
Są dzieje Rzymian, są dumania Greków,

¹pergamin — dziś popr.: pergamin. [przypis edytorski]

Wskrzeszone myśli, które się zatarły,
Wskrzeszona pamięć dawnych wielkich wie-
ków,
Które bez pisma jak ludzie pomarły.
Moja to praca nadal je zachowa,
Pod mojem piórem wzrastały wyrazy.
Różnie barwiłem początkowe słowa,
Po ścianach błyszczą święcone obrazy.
Purpurę, złoto i drogie błękity
Łączyłem cudną malowidła sztuką.
Księga ta będzie dla wieków nauką,
Księgę tę pisał mnich w celi ukryty.

Oto została karta nieskalana,
Zapiszę na niej zdarzenie klasztorne.
Było to w roku... Narodzenia Pana...
W dniu, gdyśmy zbójców odparli napady;
Gdy już ucichły modlitwy wieczorne,
Stałem przy łożu śmiertelnem z gromnicą,
Brat jeden konał, posępny i blady,
Tak pod spowiedzi mówił tajemnicą:

SPOWIEDŹ MNICHA

I

W zakonnej celi pod habitem mnicha
Konam samotny. Włóż kamień pod głowę,
Niech na nim zasnę. Noc ciemna i cicha.
Myśl moja wyschła jak źródło stepowe,
Ja sam jak palma usycham i więdnę.

Niegdyś na czele pokolenia ludu
Ścigałem w piaskach z płócien miasta błędne.
Niegdyś szczęśliwy wśród nędzy i trudu,
Pogardy okiem patrzyłem na nędzę.
A gdy mnie rozpacz przycisnie gwałtowna,
Nie zwykłem jęków tłumić pod namiotem;
Sam cierpiąc, drugim cierpienia oszczędzę,
I cisnę sztylet; stal jego hartowna,
Tak można było pisać na nim złotem²,
Jako ty piórem piszesz w swojej księdze.

²można było pisać na nim złotem — Jest to oznaką prawdziwej damasceńskiej stali, iż potarta złotem zatrzymuje na powierzchni ślady kruszcu. [przypis autorski]

Marzyła dusza. Ileż razy w spieki
Ścigałem w stepach znikome obrazy;
Często myślałem, że już niedaleki
Odpocznę w cieniu kwiecistej oazy;
Płóche to było i marne złudzenie.
Ale raz z wiatru zachodnim powiewem
Doszło mię dzikie, melodyjne pienie,
Wypuszczam konia i gonię za śpiewem.
Śpiew ten brzmiał w niebie, na ziemi, dokoła,
Coraz doganiam wyraźniejsze tony;
Wkrótce ujrzałem złoty krzyż kościoła,
Tym smutnym śpiewem brzmiały wasze dzwo-
ny.

Wchodzę, stanąłem przy ciemnym filarze,
Już nie pamiętam wrażenia tej chwili.
W oczach się lśniły złociste ołtarze,
Wyście śpiewali i światła palili.
Ściana jak niebo gwiazdami okryta;
Każda kolumna jak palma stepowa,
A na jej czole złoty liść rozkwita,
A pod jej stopą skała marmurowa.

Promień z barwionych bijąc szyb kościoła,
Niósł z sobą obraz na szkle malowany,
A potem w dymie kadzideł zbłąkany,
W mglistych błękitach utworzył anioła;
Nie znałem wówczas sztuki malowidła,
Widziałem tylko, że anioł nade mną
Roztaczał złotem malowane skrzydła,
Spływał i patrzył w duszę moją ciemną...
Wtenczas rzuciłem ojców moich wiarę....

Ty mówisz mnichu, że to dzieło cnoty?
Ale Bóg ciężką zesłał na mnie karę:
Dni moje gorzkie zatruiły zgryzoty,
Wszyscy odbiegli, bracia się zaparli,
Sam ojciec przeklął... «Idź, wyrodne dziecię!
Idź w świat i zostań sam jeden na świecie!»
Przeklął — i wszyscy przede mną pomarli.

Jej piękność wiecznie tkwi w sercu wyryta!
Piękność dziewicy jest jak piękność kwiatu,
Cudnie się błyszczy, lecz prędko przekwita.
Ale gdy róża strojna w liść szkarłatu
Utonie kiedy do mogiły piasku,

Jeśli ją tuman nakryje stepowy,
Róża w nim uschnie, lecz nie straci blasku;
wiecznie zachowa swój liść rubinowy,
Jak gdyby wczoraj rosła wśród oazy,
Jak gdyby wczoraj zerwana na błoni;
Tak postać Zary kwitnącą od skazy
Mogła myśli gasnących ochroni...

Pamiętam dotąd jej dziecinne słowa,
Patrząc na śnieżne gór Iranu szczyty,
Raz mnie pytała: «Tam, pod gwiazd błękity,
Co to za lampa błyszczą krysztalowa?
Patrz, jakim blaskiem gór wierzchołek spłonął;
Zapewne księżyc w ich łono utonął,
I w alabastrach błyszczą się ukryty...»

Nie przeszła chwila, już byłem na górze
Wśród śniegów lodu; i w tak prędkim biegu
Wróciłem nazad, że doliny róże
Kwitły utknięte w wazonie ze śniegu.

Ja miałem brata... Całe pokolenie
Było mi niegdyś jak wierna rodzina,

Dzieliło razem i głód, i pragnienie;
A teraz każdy z braci mię przeklina
I chce mi szkodzić jawnie lub obłudnie.

Raz zapędzony na łowach daleko,
Wracałem w skwarne pustyni południe.
Koń mój spod kopyt miotał piasek wrący,
Chwiał się znużony pragnieniem i spieką,
W rozwarte nozdrza chwycił wiatr gorący.

Wtem jedzie Arab przez pustyni błonia.
Rzekłem do niego: «Słuchaj, bracie młody!
Musisz mieć wodę, daj mi kroplę wody.
Widzę, że pełne tve juki podróżne,
Wody! nie dla mnie, lecz dla mego konia».

A on mi na to: «Czary moje próżne,
Ostatnia pełna, ciskam ją o głązy;
Umieraj zdrajco! Giaur niech nie żyje!
Gdybym gdzie wiedział pobliskie oazy,
Z których ty pijesz albo koń twój pije,
Zatrułbym wody — Bogdaj nie ochłódło
Niebo, skąd chłodu twa dusza wygląda».

Krzyknąłem wściekły: «W żywocie wielbłąda
Dla mego konia znajdę wody źródło!».

I oba³ zbrojni zwarliśmy się razem
Jako dwa wichry wśród piasków tumanu.
Upadł przeciwnik przebity żelazem...
Koń mój pił wodę!!! Turban wroga złata⁴,
Patrzę się, przebóg! ta twarz spod turbanu
Dobrze mi znana... Już nie miałem brata.

Lecz koń mi został i biegł przez pustynie,
Koń, który myśli Araba przenika.
Jak struś na stepach, gdy skrzydła rozwinie,
Ledwie się ziemi stopami dotyka;
I grzywa konia z wiatrami igrała.

Lecz przebóg! koń mój chwieje się, upada.
Patrzę! a w piersiach tkwi zbójcka strzała....
Ojczy mój! Ojczy! okropna to zdrada!
Tę strzałę w twoim widziałem kołczanie!

³oba — dziś popr.: obaj. [przypis edytorski]

⁴zlata — dziś popr. forma: zlatuje. [przypis edytorski]

Rumaka mego przeszło śmierci drganie,
Parsknął i głowa na piasku zaległa.
Wtenczas spojrziałem na pustyni błonia,
Pierwszy raz mi się zdała tak rozległa...
Stepy bez końca... Już nie miałem konia.

Patrz! czy to śmierci posłaniec ponury
Wleciał do smutnej celi zakonnika?
Motyl niestrojny w złoto ni w lazury,
Ledwo z jedwabnej dziś zmartwychwstał tru-
ny⁵,
I znów tak blisko pogrzebu świecznika.
Skrzydła czernieją jak zmarłych całuny
I ma na skrzydłach pisany gniew boży⁶
Co mu tak cięży, że je w ogniu pali...
Tak dziki Arab, gdy się los rozsroży,
W dzień jest spokojny i zatłumi⁷ jęki;
Lecz gdy noc ciemne przywdzieje zasłony,
Lśni przed nim jasność samobójczej stali,

⁵*truna* (daw.) — więzienie a. trumna. [przypis edytorski]

⁶*I ma na skrzydłach pisany gniew boży* — Na skrzydłach wielu motyli, a mianowicie szarańczy, znajduje się niewyraźne znaki; lud prosty wierzy, iż to są litery arabskie i że zawierają napis: gniew boży. [przypis autorski]

⁷*zatlumić* — dziś popr.: stłumić. [przypis edytorski]

Patrzy posępny na niebios sklepienia,
Twarz ma pobladłą i wzrok zapalony,
I widać drzenie⁸ wstrzymywanej ręki,
Silne jak drzenie głodu lub pragnienia.

Piękny nasz kościół! u stóp jego wały⁹
Spienione miecą¹⁰ na głązy ukropy;
Stoi na skale, jego krzyż nad skały
Jak ptak uleciał aż pod nieba stropy;
A cudne palmy, pustyni królowe,
Przy nim się zdają jak powiewne zioła;
Czołem zmiatają ganki marmurowe,
Jak gdyby chciały w prochu złożyć czoła...

Lecz wczoraj! wspomnij godzinę przestra-
chu,
Kiedy na kościół napadli Arabcy¹¹.
Straszliwy odgłos rozbiegł się po gmachu,
W klasztornej sali zebrały się mnichy¹²,
Ale cóż znaczył mnichów odpór słaby?

⁸*drzenie* — dziś popr.: drzenie. [przypis edytorski]

⁹*wał* (daw.) — fala. [przypis edytorski]

¹⁰*miecą* — dziś popr. forma: miotają. [przypis edytorski]

¹¹*napadli Arabcy* — dziś popr.: napadli Arabowie. [przypis edytorski]

¹²*zebrały się mnichy* — dziś popr.: zebrali się mnisi. [przypis edytorski]

Już miano wydać kościelne kielichy,
Gdy ja stanąłem: «Bracia! czyż niegodnie
Mamy się poddać? niech nas Bóg ośmiela!
Weźcie do ręki psalmy i pochodnie
I czarne szaty, i krzyż Zbawiciela».
Rzekłem — i zbrojny rzuciłem się pędem
W sam tłum Arabów, niósłem ślepe ciosy.
Za mną się światła snuły długim rzędem
I brzmiały hymnów pobożne odgłosy.
Pod mieczem mnicha legł niejeden zbójca;
A kiedy wodza spotkałem na błoni,
Mnichu, widziałeś! on poległ z tej dłoni;
W twarz mu zaglądam... Już nie miałem ojca.

A gdy nieszczęściu nie mogłem uwierzyć,
Rzekł mi, konając: «Synu! kryłem lica!
Abyś się w boju nie wahał uderzyć,
Abyś wyrzucił sobie śmierć rodzica.
Teraz, gdy możesz! teraz zapominaj
O zmarłych, ciesz się z tymi, co zostali...
Ona... umarła... od zgryzot? od stali?
Nie wiem, nie pytaj... lecz ojca przeklinaj!»

I pokolenie płacze po swym królu;
A jam ostatni z królów pokolenia,
Jako pszczoła matka, gdy w wymarłym ulu
Siedzi posepna nad córek grobami
I sama szuka grobowego cienia,
Ale łza moja pamięć przodków plami.
Myśl moja, niegdyś tak cudna, skrzydlata,
Błąka się w zbrodni i jak kwiat przekwita,
Dzisiaj w księżycu widziałem twarz brata;
Lecz kiedy oko podobieństwo czyta,
Znowu spostrzegłem rysy ojca twarzy;
I znów się głębiej oko moje wkrada,
I znowu patrzy, znowu dziko marzy:
Z łona księżycy wykwita twarz blada,
I znów poznałem... to były jej rysy;
Smutne pamiątki wzrastają bez końca
I tak się krzewią jak czarne cyprysy;
Już duszy mojej odjęły blask słońca.

To moje życie... Teraz śmierć się zbliża
I w sercu czuję nieznaną tęsknotę;
Wyznam ci mnichu, choć ściskam znak krzyża,

Noszę na piersiach amulety złote¹³
Przez nią mi dane, jej ostatnie dary.
A w nich Koranu drzemie myśl zamknięta,
Nie drzyj... myśl godna chrześcijańskiej wiary,
Tak mówi prorok: «Dusza wiernych święta
Niechaj miłością nienawiść odpłaca;
Niech jako muszla srebrzystego łona,
Kiedy pod ciosem chciwych ludzi kona,
Morderce swoje perłami z bogaca».
Mnie przyjaciele zdradzili najszczerzy...
Mnichu, ty gniew mi ukazujesz z czoła,
Więc zerwij! zerwij talizmany z piersi!...
Muzułman¹⁴ gdy się z amuletem dzieli,
Słyszy ostatnie westchnienie anioła...
Zerwij!... Co słyszę! czy to wiatr w tej celi
Smutnie zaszumiał?... Słyszałem westchnienie!

¹³*Noszę na piersiach amulety złote* — Amulety są rodzajem talizmanów, urobione z drogiego kruszcu zamykają najczęściej wiersz Koranu. [przypis autorski]

¹⁴*muzułman* — dziś popr. forma: muzulmanin. [przypis edytorski]

XI

CIEŃ DZIEWICY ARABSKIEJ

Ciebie głos westchnień stłumionych zasmucił?

Zniknęłam niegdyś jak senne marzenie,

A obraz drżący i zbladły powrócił

Do twojej myśli, gdy masz zawrzeć oczy,

Aby cię znowu do snu ukołysał.

Pomyśl! sen wieczny wkrótce cię otoczy,

A ty się wiersza pozbywasz Koranu?

O luby! pomyśl, kto ten wiersz napisał!

Wspomnij na piękne krainy Iranu!

I patrzaj na mnie... tu jestem, tak blisko!

Czyliż ci moje nieznanne wyrazy?...

Pamiętasz skwarów stepowych igrzysko,

Te cudne, błędne pustyni obrazy,

Których cień miły podróżnego nęci,

A gdy się zbliży, we mgłach się rozplywa¹⁵:

¹⁵*A gdy się zbliży, we mgłach się rozplywa* — Wielu podróżnych wspomina o tych dziwnych zjawiskach przyrodzenia. Pielgrzym dręczony pragnieniem często spostrzeża w pustyni niedalekie jeziora, a nawet obrazy palm, które za zbliżeniem się wędrowca nikną.... Są to może krainy duchów. [przypis autorski]

W nich teraz żyję, w nich cień mój przebywa,
Blady jak iskra gasnącej pamięci.

Oto przybyłam na blasku księżycy,
Patrzaj! cień Zary ciebie nie przerazi;
Śmiertelna bladość twarzy mi nie kazi.
Chciałam być piękną, ukraśniałam lica
Kolorem róży czarownego kraju;
Chciałam być piękną, ożywiłam oczy
Promieniem rosy; woń moich warkoczy
Jest tak łagodną jak tchnienie róż maju.

Pomyśl mój luby! chwila już się zbliża,
Czyliż być mamy wiecznie rozłączeni?
Odrzuć daleko ten czarny znak krzyża!
On nas rozdziela, odrzuć go daleko!
Pójdziemy błądzić — para błędnych cieni —
W błędne krainy... Tam przed skwarną spieką
Wiecznie nas skryją z mgły uwiane drzewa;
Wśród kwiatów źródła z sennym szmerem płyną,
Jaśmin srebrnymi kwiatami powiewa;
Inne tam słońce lśni nad tą krainą,

Inny tam księżyc srebrzysty jaśnieje;
Jak eter czyste wody kryształowe,
Czarne cyprysy i drzewa palmowe;
A wiatr liściami¹⁶ wonnych kwiatów wieje.

A gdy twa dusza już od ludzi stroni,
Będziemy żyli samotni w tym raj;u;
Ani Araba koń nas nie dogoni,
Gdy będzie ścigał, próżno się utrudzi;
Na skrzydłach wiatrów, po piaszczystej¹⁷ fali,
Kraj nasz czarowny i mieszkańce kraju,
Spłyniemy w stepy, coraz dalej! dalej¹⁸!
Żeby już nigdy nie napotkać ludzi.

Ach! pomyśl! pomyśl nad szczęścia obrazem,
Powiedz mi słowo!... sen twój niedaleki...
Ty milczysz!... Chcesz nas rozdzielić na wieki?
Pomyśl!... już nigdy nie będziemy razem,
I nigdy nasze nie złączą się duchy...
Ty milczysz!...

¹⁶*liściami* — dziś popr. forma: liśćmi. [przypis edytorski]

¹⁷*piaszczysty* — dziś: piaszczysty. [przypis edytorski]

¹⁸*dalej* — daw. forma z é (tzw. e pochylonym), tu: wymawianym jak i. [przypis edytorski]

MNICH

Boże! zniknęła... O mni-
chu!

Precz mi z gromnicą! precz ze słowem skruchy!
Daj mi truciznę w święconym kielichu,
Albo mi powróć święty wiersz Koranu!
Słyszałeś! smutna to była rozmowa!
Słyszałeś?...

SPOWIEDNIK

Bracie, ufaj w niebios Pa-
nu.

Ty sam się łudzisz... swoje myśli, słowa
Brałeś za płonne wyrazy dziewicy....

XII

MNICH

Ojcze! zgrzeszyłem... Gniew boskiej prawi-
cy
Rozkruszy serce obłąkane, wrące...
Mnichu! gdzie koń mój? gdzie koń mój stepo-
wy?

Koń, co tak prędko pustynie przelata¹⁹,
Miecąc²⁰ kamienie i piaski kipiące...
Wody dla konia! choćby ze krwią brata.

Ach szybkie! szybkie odbyłem dziś łowy;
Ledwo wieczorem chmura tu nadpłynie,
Którąm dziś rano wyścignął²¹ na wschodzie.

Mnichu! gdy potok lat prędko przeminie,
Zdaje się krótkim jako przelot konia.
A jam tak prędko spieszył się przez błonia,
Anim odpoczął gdzie w palmowym chłodzie.

Na próżno oczy podnoszę ku niebu,
Ciężka śmierć moja... z podwoi kościoła
Dochodzi do mnie smutny śpiew pogrzebu;
I orszak mnichów, niosą kir, kobierce,
I światła w rękach, i zakryte czoła...
Modlą się za mnie, lecz nawet pozoru

¹⁹*przelata* — dziś popr. forma: przelatuje. [przypis edytorski]

²⁰*miecąc* — dziś popr. forma: miotając. [przypis edytorski]

²¹*Którąm (...) wyścignął* — konstrukcja z ruchomą końcówką czasownika: którą wyścignąłem. [przypis edytorski]

Nie ma boleści... Zimne mnicha serce!
I modły zimne jak mury klasztoru!...

Nieście mnie w stepy, tam szukać grobowca,
Miło umierać wśród kwietnej oazy.
Widziałem drzewa, co proszą wędrowca
Zachwianym liściem, by spoczął pod cieniem;
A gdy się zbliży, drżą radości drzeniem,²²
Tam drzewa czują... tu ludzie jak głązy,

Niech po mnie zabrzmie w pustyni jęk dzwo-
nu,
A może Arab, co się jazdą strudzi,
Kiedy go odgłos pogrzebowy zbudzi,
Na pół ockniony, nim znowu zadrzémie²³,
Przypomni sprawcę swego króla zgonu,
Senny, z przekleństwem wymówi me imię.

1830.

²²*A gdy się zbliży, drżą radości drzeniem* — Tomasz Moor w poemacie *Lalla-Rook* wspomina o drzewach, które drżą liśćmi za zbliżeniem się człowieka.
[przypis autorski]

²³*zadrzémie* — daw. forma z é (tzw. e pochylonym), tu: wymawianym jak y.
[przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na Licencji Wolnej Sztuki 1.3.

Fundacja Nowoczesna Polska zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/mnich>

Tekst opracowany na podstawie: Juliusz Słowacki, Pisma Juliusza Słowackiego, chronologicznym porządkiem do druku ułożone przez Antoniego Małeckiego, nakł. Gubrynowicz i Schmidt, Lwów 1880

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Maria Ługowska, Marta Niedziałkowska.

Okładka na podstawie: stavropoleos, fusion-of-horizons@Flickr, CC BY 2.0

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przeznacz 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Dołącz do Towarzystwa Przyjaciół Wolnych Lektur i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przełącz stronę na *Mnich* szczegóły na stronie Fundacji.